

HISTORIAN YSTÄVÄ

HISTORIAN YSTÄVÄIN LIITON TIEDOTUSLEHTI 3 / 2003

Toimittaja Jyrki Vesikansa. Puh. 09-777 3074, sähköposti jyrki.vesikansa@kolumbus.fi.
Os. Väinöläkatu 13 F 47, 00610 Helsinki. Vammalan Kirjapaino Oy.

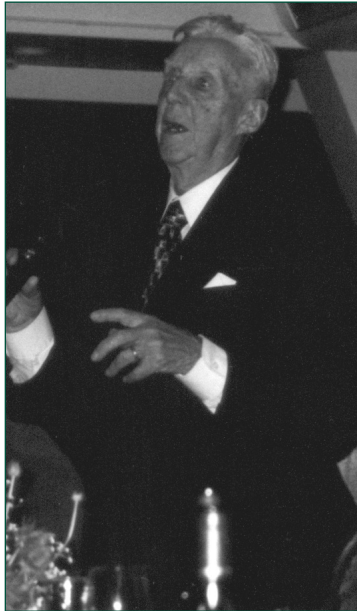
Eino Jutikkalan ”salaisuus”

■ Kuulin loppukesällä kaksi akateemikko Eino Jutikkalan esitelmää. Hän puhui Suomen itsenäistymisestä koululaisille ja suurelle yleisölle Lempäälän lukiossa 22.8. ja katovuosisa hänen aloitteestaan syntyneen *Suomen maatalouden historian* ensimmäisen osan julkistamistilaisuudessa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa 4.9. Kummassakin akateemikko esitti asiansa kuulijansa vakuuttavalla tavalla.

Akateemikko Jutikkalaan viitataan yleensä arvostavasti tarkoittaen hänen korkeaa ikäänsä, mihin 95 vuotta hyvin oikeuttavat. Arvostuksen perustana korkea ikä liittyy kuitenkin yleensä niin sanotun kunnianvanhuksen asemaan. Asianomaisen odotetaan kunnioittavan tilaisuuksia läsnäolollaan, antavan ikihahmollaan muistutuksen menneistä aikakausista ja palauttavan siten mieleen unohtuneita suurtekoja. Jutikkala ei ole kuitenkaan tähän hiljaisen kipsikuvan rooliin tyytynyt.

Akateemikon arvostuksen ”salaisuus” on nähdäkseni toisaalla. Arvostus perustuu hänen jatkuvaan aktiiviseen panokseensa Suomen historiankirjoituksessa. Se taas nojaa nähdäkseni kolmeen tukijalkaan.

Ensinnäkin akateemikko Jutikkala on jatkuvasti uusimman tutkimuksen tasalla. Tuntumistani historianitutkijoista hän on parhaiten perillä tuoreimpien kirjojen argumenteista ja lähteistä. Toiselle sijalle tässä listassani sijoittuu professori Hannu Soikkanen. He kumpikin ovat lukeneet uusimmat kirjat, kun lähes poikkeuksetta useimmat johtavien historiavirkojen haltijat valittavat kiireitään ja lukemattomuuttaan, kun kysyy heidän kommentiaan uudesta historiateoksesta. Akateemikko on omat teoksensa tarkkaan alleviivannut – yhden- ja kahdenkermaisilla viivoilla riippuen siitä, onko tieto uutta vai kyseenalaista –



Akateemikko Eino Jutikkala ei ole ”kunnianvanhus”, vaan edelleen aktiivinen tutkija.

ja hänellä on niistä perusteltu käsitys ja mielipide.

Akateemikon opetus numero yksi voisi siis olla, että tulee seurata uusinta tutkimusta. Tämän tulisi olla myös Historian Ystävän ja Historiallisen Aikakauskirjan perustehtävä: auttaa historian harrastajia ja ammattilaisia seuraamaan uusinta tutkimusta. Seuran tulisi olla yhtäältä kattavaa ja toisaalta tärkeimmät teokset ja niiden argumentit esiin nostavaa.

Toiseksi akateemikko Jutikkala näyttää luennoissaan ja tutkimuksissaan seuraavan hyvin selkeää peruskaavaa, jonka kulmakivenä on lähdekritiikki. Ote on jopa hätkähdyttävän pelkistynyt: perustuuko uusi väite uusiin lähteisiin, ovatko käytetyt lähteet tutkimusongelman kannalta edustavia, miten yleistä kuvaa näiden lähteiden

pohjalta voidaan piirtää. Ennen kaikkea hän käy jatkuvaa älykästä vuoropuhelua vakiintuneen käsityksen ja sen haastavien uusien lähdelöytöjen ja tulkintojen muiden perustelujen kanssa.

Esimerkiksi käy hänen katovuosi-esitelmässään mainitseman uusi lääketieteellinen käsitys, joka selvästikin muuttaa hänen itsensäkin aiemmin esittämää tulkintaa: ”Lääketiede tosin kyseenalaistaa sen, lisääkö aliravitsemus kuolemanriskiä pilkkukuumessa ja vähättelee sitä lavantaudissa. Tuskin se jäi kokonaan vaikutuksetta.” (Maatalouden historia s. 297)

Kolmanneksi akateemikko Jutikkala haluaa säilyttää keskusteluyhteyden kansakuntaan. Hän pukee väitteensä ja niiden perustelut selkeään ja täsmälliseen kielelliseen asuun. Esimerkein ja kuvaavin sitaatein hän hoystää esitelmäänsä. Hän rakentaa niihin kerronnallisen juonen, joka helpottaa asian seuraamista ja omaksumista. Hän yhdistää hyvin taitavasti systemaattisen eri lähteiden antamien tietojen totuusarvon punninnan ja tapahtumahistorian tarjoaman draamallisen kerronnan. Isänmaallisimmillaankin hän välttää patetiaa.

Akateemikko Jutikkalan teksteille on ominaista pohdinta, avoimuus uusille argumenteille ja lähteille. Hän ei ole saarnamies, vaan valpas tutkija. Oikeassa olemisen halu ei ole päässyt nujertamaan kykyä kuunnella perusteluita vastaväitteitä.

Eino Jutikkala on väsymätön yleisöluentojen järjestäjä ja esitelmöitsijä. Jutikkalan tärkein opetus historian ystäville on mielestäni siinä, että hän näkee suomalaisen kansakunnan menestyksen nojaavan aktiiviseen ja objektiiviseen historian tutkimukseen, jonka tuloksia levitetään erityisesti nousevan nuorison keskuuteen.

Martti Häikiö

dosentti
Historian Ystävän Liiton
varapuheenjohtaja

1500 vuotta pelkkää rappeutumista?

ISTANBULILLA MONET KASVOT

■ Taannoksen käsityksen mukaan Bysantti oli oikean Rooman surkea jälkinäytös, jota luonnehtivat sumea juonittelu ja jatkuva rappeutuminen. Tuhattuotisen Itä-Rooman viimein hävittyä seurasi yleisen käsityksen mukaan yli 400 vuotta Turkin, "Euroopan sairaan miehen" rappeutumista. Tuhoutumiseen tarvittu aikamäärät saattoivat tosin tuntua pitkiltä – eihän nykyisellä ainoalla supervallalla ole ikää kuin pari sataa vuotta.

Historian Ystävien Liiton Istanbulin-matka 31.7.-4.8.2003 osoitti stereotyyppiset käsitykset taas kerran liioitelluiksi, jollei propagandistisiksi. Pääpaino ohjelmassa oli Itä-Roomalla – olihan viime toukokuussa kulunut 550 vuotta Konstantinopolin kukistumisesta – mutta myös osmanien suurvallan vaiheisiin sai uuden perspektiivin.

Mainiona oppaana toiminut fil.lis. **Mika Hakkarainen** innostui aikanaan bysantologiasta luettaen **Mika Waltarin** *Johannes Angeloksen*. Tämän kirjoittaja koki romaanin koulupoikana kovin koukeroiseksi, mutta matkan jälkeen tarina avautui uudella tavalla. Päähenkilöä lukuun ottamatta teoksen keskeiset hahmot ovat historiassa tunnettuja ja kuvaus pääpiirteissään uskottava. **Anna Notaras** ei tosin kuollut valtauksessa, vaan pakeni Venetsiaan.

Itä-Rooma kukoisti 400- ja 500-luvuilla, jolloin kansainvaellukset vyöryivät läntisen valtakunnan yli. Konstantinopolissa oli tuolloin yli puoli miljoonaa asukasta. Islamien nousu ja slaavien hyökkäykset 600-luvulla toivat kriisin, joka kiihdytti myös kuvien tuhoamisliikettä, ikonoklasmaa. Uusi nousu tuki paljon pienentyneellä alueella seurasi 800-luvulla, mutta ns. neljäs ristiretki 1204 merkitsi Konstantinopolin ryöstämistä ja Latinalaisen keisarikunnan perustamista.

Itä-Rooma elvytettiin 1261, mutta se oli enää pikkuvaltio, jota turkkilaiset jatkuvasti uhkasi-



Mika Hakkarainen (oik.) esittelee Konstantinopolin maamuuria, joka pysäytti tuhannen vuoden aikana kaikki hyökkääjät. Muurien restaurointityylistä kiistellään.

Osa retkeläisistä katsoo Hagia Sofiaa, osa taustalla olevaa Sinistä moskeijaa, joka rakennettiin Itä-Rooman keisarinpalatsin raunioille.

vat. Kulttuurisesti Konstantinopoli kuitenkin kukoisti, mikä näkyy mm. Khoran kirkon mosaiikeissa. Asukkaita oli 1453 kuitenkin enää 50.000, joten tuhat vuotta kaikki hyökkäykset pysäyttäneille muureille ei riittänyt kunnon miehitystä. Läpimurto muistutti Viipurin menetystä 1944.

Turkin suurvallan pääkaupunkina Konstantinopoli elpyi – jopa sen kreikkalaisväestö kolminkertaistui. Myöhäisantiikin ihmeisiin kuulunut Hagia Sofia muutettiin moskeijaksi, kuten miltei kaikki muutkin kirkot, mutta lisäksi pystytettiin maailman komeimpiin ra-

kennuksiin yhä kuuluvat Suleimanin ja Sininen moskeija sekä paljon muuta. Kultaisen sarven lahden ja Bosporin muodostamaan niemeen nousi sulttaanille Topkapin seralji. Siellä turistit jonottavat eniten haaremiin, jossa huoneet ovat kuitenkin varsin tyhjiä. Topkapin matalat, kauniit rakennukset tuovat mieleen enemmän Pekingin kuin Versailles'n.

Turkki oli nouseva suurvalta 1600-luvun lopulle saakka. Jo 1800-luvulla taloudellisesti jämähtänyttä valtakuntaa yritettiin uudistaa, mutta siinä onnistuttiin vasta Kemal Atatürkin noususta valtaan 1920-luvulla. Turkin uusin historia olisi ehkä toisen matkan väärti.

Videssä päivässä ehdittiin tutustua keskeisiin nähtävyyksiin ja myös hengähtää Bosporin risteilyllä. Elokuista hellettä ei pelätty aivan aiheetta, mutta Helsingissä oli samaan aikaan vielä kuumempaa. Hyvin kaikesta selvitettiin **Torsti Salosen** hienovaraisen jämäkällä oteella – myös inflaatio-talouden mukaisista nollajonoista hinnoissa. (JVe)

Matka Ranskaan 11-15.6.2004

Liiton seuraava ulkomaanmatka suuntautuu keskiseen Ranskaan 11.-15.6.2004. Sitä suunnittelee keskiajan historian tuntija, dos. **Tuomas M.S. Lehtonen**. Tarkemmat tiedot kerrotaan aikanaan, mutta merkitkää jo kalenteriinne!

Historian Ystävien Liiton vuosijuhla

vietetään perinteisesti professori G.Z. Yrjö-Koskisen syntymäpäivänä eli keskiviikkona, 10. joulukuuta 2004 kello 19 alkaen Helsingin Suomalaisella Klubilla, Kansakoulukuja 3. Ohjelmassa esitelmä, musiikkia sekä illallinen.

■ Koska osanottajamäärä on rajoitettu, ilmoittaudu 17.11.-2.12. liiton sihteeriille Julia Burmanille (puh. 09-228 69 351, sähköposti shs@hist-seura.fi). Ilmoittautumisen jälkeen maksetaan osanottomaksu 12 euroa liiton tilille Nordea 157230-363119. Merkitkää tällöin viestikenttään nimenne sekä sana Vuosijuhla.

■ Vuosijuhlissa on aina voinut nauttia asiantuntevasta esitelmästä, pöydän antimista sekä muiden historian ystävien tapaamisesta. Lähde siis mukaan ja ilmoittaudu ajoissa!

Merkitse jo kalenteriin!

Suomalaiset historia-päivät 13.-14.2.2004 Lahdessa

■ Suomalaiset historiapäivät ovat nousseet muutamassa vuodessa mitavaksi tilaisuudeksi, jossa runsas alan harrastajien joukko on voinut nauttia ajankohtaisista, asiantuntevista esityksistä Lahden Fellman-keskuksessa. Rinnakkaiset ohjelmat ovat aiheuttaneet usein jopa valitsemisen vaikeuden.

■ Pääteemoina ovat nyt **historiallinen romaani** sekä **keskiaika**. Edelleen käsitellään öljyn ja muun **energian roolia** historiassa ja nykyhetkellä. Ohjelmasta tiedotetaan aikanaan tarkemmin. Kannattaa kuitenkin merkitä jo nyt kalenteriin sekä talvilomasuunnitelmiin **perjantai ja lauantai 13. ja 14. helmikuuta 2004**. Lahti on tällöin erinomainen kohde talviselle kulttuurimatkalle. Historiapäivien ohella voi iltaisin nauttia kaupungin taide-elämästä esim. Siibelius-talossa tai jossakin teatterissa. Tietenkin voi myös hiittää tai laskeutella Salpausselällä.

■ Järjestäjät ovat varanneet osanottajien käyttöön hotellihuoneita. **Lisätietoja** saa marraskuusta alkaen liiton toimistosta sekä verkko-osoitteesta www.lahti.fi/Kulttuuri/museot/historiapaivat.htm. Päiviä tukevat Etelä-Suomen Sanomat, Fortum ja Lahden kaupunki.

Hämeenlinna, taikavoimas...

■ Hämeenlinna on varmaan useimmille tuttu kaupunki. Historian Ystävien Liiton syysretkellä 20.9. sieltä löytyi silti paljon uusvanhaa nähtävää.

Keskiaikaisen linnan ajoituksista ei kerrottu **Julia Burmanin** uumoilemia sensaatiomaisia täsmennyksiä, vaan "virallisen" näkemyksen mukaan rakennus on muotoutunut vähitellen 1200-luvulta alkaen. Monille uutta saattoi olla muhkeaan bastioniin tutustuminen sisäpuolelta. Tositarkoitukseen ei sen monia tykkeitä ole koskaan käytetty, vaan linna on uuden ajan sodissa antautunut aina taisteluitta.

Tunnetusti linna kunnostettiin samoilla periaatteilla kuin Turun ja Olavinlinnan eli uudemmat kerrostumat poistettiin "epäaitoina". Varmaan olisi kannattanut jättää vankilakaudelta ainakin kirkkosali sekä vaikkapa **Hertta Kuusisen** ja **Hella Wuolijoen** sellit. Vankilavaihe oli sentään pitkä ja merkittävä.

Linnaa ympäröiviin punatiilisiin vankilarakennuksiin on saatu monenlaista kiinnostavaa nähtävää. Hämeenlinnan historialliselle museolle entiset vankilahuoneet ovat hieman sokkeloinen tila, mutta ne on sisustettu taidokkaasti kaupungin yhteiskuntaa eri puolilta esittäväillä näyttelyillä. Nähtävänä on myös historiallisia elokuvia.

Ainutlaatuinen nähtävyys on Vankilamuseo, jossa entinen lääninvankila on säilytetty pääpiirteissään entisellään. Nuoriso tuntee tietenkin parhaiten amerikkalaiset vankilat kysyen elokuvista tai Aku Ankasta tuttuja ristikkovia, raitapukuja tai jalkaan kiinnitettävää rautapalloa. Ne eivät ole kuuluneet koskaan suomalaiseen kriminaalipolitiikkaan, jossa vankilan rakentamisaikaan pyrittiin parantamaan rikollisia ahkerralla työllä, ajan mittapuun mukaan siedettävillä asumisololoilla ja sielunhoidolla.



Keskiaikaisen linnan ympärille nousseet vankilat ja kasarmit tarjoavat nykyään tilat monille kiinnostaville museoille.

Aidon vankilamiljöön ohella museossa on runsaasti esineistöä ja valokuvia. Tulevaisuudessa voinee sisustaa osastoja mm. erilaisen poliittisten vankien elämistä. Tästä retkeläisistä oli omaa kokemusta ministeri **Marjatta Väänäselle**, jonka isä **Urho Kittilä** eli **Tompan Tuomo** tuomittiin 1930-luvulla **Artturi Leinosen** kanssa tyrmään kunnianloukkauksesta. Marjatta-tytär kiikkutti silloin isälleen tyrmään tuliaisia.

Entisiin Linnan kasarmeihin sijoitetun Tykistömuseon Ihantalesitys on jo kansainvälisesti kuuluisa – sehän teki suuren vaikutuksen Ruotsin pääministeriin **Göran Perssoniin**. Niin se teki retkeläisiinkin. Näytellyt mustavalkoiset osuudet oli liitetty saumoitta alkuperäisiin TK-filmeihin – eiväthän TK-kuvaajat voineet juuri todellisia taistelua kuvata, jos halusivat pysyä hengissä. Joku tosin muistutti, että 1990-luvun nuoret miehet olivat aivan liian hyvin ruokittuja esittämään kesän 1944 sotureita.

Retken päätteeksi käytiin kahvilla Vanajanlinnassa, jonka lääkä-



Marjatta Väänänen kävi vankilassa ja koulutyttönä tervehtimässä poliittisesta kunnianloukkauksesta tuomitua toimittaja-isäänsä.

ri-toimitusjohtaja **C.W. Rosenlew** rakensi 1920-luvulla metsätyslinnakseen. Porin tehtailla tienattuja miljoonia käytettiin siis komeaan rakentamiseen, vaan eipä ole yrittystä enää olemassa. **Risto Ryti** olisi vaihtanut Kultarannan Vanajanlinna, mutta se myytiin sodan aikana saksalaiselle **Willi Dausgille**. Muun saksalaisomaisuuden mukana kartano siirtyi 1944 Neuvostoliitolle, joka muutamana vuoden kuluttua lahjoitti kiinteistön SKP:n puoluekoululle.

Sirola-opistosta kerrottiin etenkin 1950-luvulla hurjia juttuja, mutta eiköhän marksilais-leniniläinen filosofia opettanut systemaattista ajattelua yleensä vain kansakoulun käyneille nuorille kommunisteille. 1980-luvulla kansanopisto joutui kuitenkin vaikeuksiin ja putosi sitten SKP:n muun omaisuuden mukana pankin syyliin. Sieltä kiinteistö siirtyi Hämeenlinnan kaupungille, joka on vuokrannut kunnos-



Syksyn tapahtumia

Historian Ystävien Liiton omien tilaisuuksien ohella kannattaa kalenteriin merkitä mm. seuraavia tapahtumia syksyllä 2003.

■ **Elämänkaaren historia-esitelmäsarja.** Suomen historiallisen seuran tilaisuuksissa joka kuukauden viimeisenä maanantaina klo 18.00 Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6, Helsinki) ovat teemoina:

- Ma 27.10. valt. tri **Sinikka Aapola:** Nuoruus.
- Ma 24.11. dos. **Panu Pulma:** Lapsuus.
- Ma 8.12. Elämäkerrat.

■ **Akateemisen Kirjakaupan kohtaamispaikalla** Helsingissä esitellään mm. to 17.10. klo 17.15 **Ohto Mannisen** ja **Kauko Rumpusen** *Murhenäytelmän vuorosa-*nat Suomen hallituksen keskusteluista talvisodan aikana sekä **Martti Häikiön** *Historia ja väävät profeeetat* (molemmat Editan). Häikiö ottaa kantaa mm. siihen, olisiko Suomi itsenäistynyt, jos maa olisi jäänyt 1809 Ruotsin yhteyteen sekä kommunismin varjoon suomalaisissa historian tulkinnoissa.

■ **Kirjamessuilla Helsingin Messukeskuksessa** esitellään yhdeksässä ohjelmapiiteessä lukuisia historian ystävää erityisesti kiinnostavia teoksia ja teemoja. Esillä ovat mm.:

- To 23.10. **Max Engman, Martti Häikiö, Matti Klinge, Rainer Knapas, Matti Lukkari, Ohto Manninen, Ilkka Niiniluoto, Per Schybergson** ja **Juhani Suomi.**
 - Pe 24.10 **Viljo Rasila** ja **Ismo Björn** keskustelevat maa- ja metsätalouden jäljistä Suomen luonnossa mm. maatalouden historian tuoreen ykkösosan pohjalta sekä **Riitta Konttinen, Juha Sihvola, Irma Sulkunen** ja **Juhani Suomi** elämäkerrroista Kansallisbiografian toisen osan ilmestymisen kunniaksi (molemmat teossarjat SKS). Muita esiintyjä mm. **C.J. Gardberg, Markus Hiekkänen, Max Jakobson, Arto Mansala, Matti Peltonen, Päivi Setälä** ja **Pekka Tarkka.**
 - La 25.10. mm. **Päivi Lipponen.**
 - Su 26.10. mm. **Pekka Tuomisto.**
- Lisätietoja www.finnexpo.fi/kirja.

■ **La-su 25.-26.10. Historian päivät Helsingissä.** Perinteisen tilaisuuden teemana on *Historian valta – vallaton historia*. Vallan ja vallankäytön eri muodot historiassa ja niiden vaikutus ihmisten elämään – mm. eliitit ja valta, rahvas vallankäytön kohteena, myytit ja valta, tieto ja valta, globalisaatio ja EU vallan näkökulmasta. Lisäksi voi tutustua elävään historiaan! Tarkka ohjelma, ilmoittautuminen ja lisätietoja www.histseura.fi tai Julia Burman, puh. 09-22869351, sähköposti shs@histseura.fi. Osallistumismaksu 40 euroa (opiskelijoilta 20 euroa).

■ **Ma 3.11. klo 17-19 Stavroula Constatinou:** *The spectacular body of the female martyr.* Järjestää Bysantin tutkimuksen seura. Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki.

■ **To 27.11. klo 18-20 Suuri talvisotakeskustelu.** Puheenjohtajana **Seppo Hentilä**, keskustelijoina **Martti Häikiö, Ohto Manninen, Kimmo Rentola** ja **Heikki Ylikangas.** Helsingin yliopisto, Porthania I. Järj. Risto Ryti-seura.

tetut tilat hotelli- ja ravintolayrittäjälle.

Vanajanlinnassa kannattaa käväistä ja siellä voi vaikkapa järjestää komeasti perhejuhlan. Talon esitteessä tai aulatilassa ei tosin kerrota mitään Sirola-opiston vaiheesta. Eiköhän se kuitenkin kiinnostaisi enemmän kuin pelottaisi. Muiden puuhiensa ohessa Museoliiton puheenjohtajaksi valittu suurlähettiläs **Heikki Talvitie** toivoikin, että historiallisissa rakennuksissa kerrottaisiin avoimesti ja kriittisesti niiden kaikista vaiheista.

Vanajanlinnan nykyisen isännän kannattaisi kertoa, että Sigurd Frosteruksen suunnittelemassa talossa toimi kauan Sirola-opisto.

Hämeenlinnan seudun historiallisiin nähtävyyksiin kannattaa tutustua myös omin päin, jos ei ehtinyt retkelle mukaan. Myös lounaspaikkaa kirkon takana ns. Piparkakkutalossa voi suosittelaa. (JVE)

Jäsentiedotus lehden kautta

■ Historian Ystävien Liiton jäsentiedotus hoidetaan ensi sijassa *Historian Ystävän* kautta kustannus- ja muistakin syistä. **Jäsenkirje** lähetetään lähinnä keväällä jäsenmaksua kannattaessa. Kannattaa siis seurata näiltä sivuilta tapahtuma- ja muita tietoja.

■ Tietoja liiton toiminnasta saa myös sihteeriltämme Julia Burmanilta, yhteystiedot Historiallisen Aikakauskirjan takakannessa. Liitolla on myös verkkosivut (www.pro.tsu.fi/hy).